

УДК 159.9.072.432

Взаємозв'язок відкритості досвіду та смисложиттєвих орієнтацій у студентів

Севост'янов П.О.
Mikematusov@gmail.com

У статті розглянуто поняття відкритості досвіду в рамках моделі Великої п'ятірки. Проаналізовано феномен смисложиттєвих орієнтацій особистості; обговорено роль відкритості досвіду і смисложиттєвих орієнтацій у життєдіяльності особистості; наведено особливості структурної організації індивідуального досвіду. Теоретично досліджено зміст особистісного компоненту індивідуального досвіду. Проведено теоретичне обґрунтування дослідження взаємозв'язку відкритості досвіду та смисложиттєвих орієнтацій у студентів. Емпіричне дослідження проводилось на виборці студентів кількістю 154 особи. Розглянуті відмінності у показниках відкритості досвіду та смисложиттєвих орієнтацій у студентів Слов'янського національного університету та Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, а також у студентів технічних та гуманітарних спеціальностей. Виявлено взаємозв'язок відкритості досвіду з різними показниками смисложиттєвих орієнтацій.

Ключові слова: індивідуальний досвід, особистісний компонент індивідуального досвіду, відкритість досвіду, смисложиттєві орієнтації, студенти.

В статье рассмотрено понятие открытости опыта в рамках модели Большой пятерки. Проанализирован феномен смысловжизненных ориентаций личности; оговорена роль открытости опыта и смысловжизненных ориентаций в жизнедеятельности личности; приведены особенности структурной организации индивидуального опыта. Теоретически исследовано содержание личностного компонента индивидуального опыта. Проведено теоретическое обоснование исследования взаимосвязи открытости опыта и смысловжизненных ориентаций у студентов. Эмпирическое исследование проводилось на выборке студентов количеством 154 человека. Рассмотрены различия в показателях открытости опыта и смысловжизненных ориентаций у студентов Славянского национального университета и Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина, а также студентов технических и гуманитарных специальностей. Выявлена взаимосвязь открытости опыта с различными показателями смысловжизненных ориентаций.

Ключевые слова: индивидуальный опыт, личностный компонент индивидуального опыта, открытость опыту, смысловжизненные ориентации, студенты.

The article considers the concept of openness of experience within the framework of the model of the Great Five. The phenomenon of sense-orientation of the personality is analyzed; the role of openness of experience and sense-orientation in the life of the individual was discussed; features of the structural organization of individual experience are presented. Theoretically, the content of the personal component of the individual experience is researched. The theoretical substantiation of the study of the relationship between the openness of experience and the sense-life orientation of the students is conducted. An empirical study was conducted on a sample of 154 students. The differences in the indicators of openness of experience and sense of orientation in the students of the Slavic national university and the V.N. Karazin Kharkiv National University are considered, as well as students of technical and humanitarian specialties. The relationship between the openness of experience with different parameters of the resin of sense-life orientations has been revealed.

Key words: individual experience, personal component of individual experience, openness of experience, sense-life orientation, students.

Індивідуальний досвід як проблема дослідження у психології, через свою багатогранність, багатоаспектність та через труднощі, пов'язані з об'єктивним дослідженням даного феномену, характеризується постійною актуальністю вивчення.

Повертаючись до особистісного компоненту індивідуального досвіду, на вивчення якого спрямовані наші зусилля [5], стисло проговоримо теоретичні основи, на які ми спираємося під час наших досліджень.

Отже, ми маємо намір, відштовхуючись від структурної моделі організації індивідуального досвіду [1], сфокусуватися на детальному вивченні змісту його особистісного компонента. Виконати це завдання можна, розглядаючи взаємовідносини змістовних характеристик особистісного компонента індивідуального досвіду з таким явищем, як відкритість досвіду. Очевидно, що особистісний досвід, будучи структурним утворенням, характеризується певною стабільністю, постійністю. Незважаючи на постійну динаміку, властиву формуванню цієї структури, в окремо взятий момент часу особистісний досвід – це відносно стійке утворення. Відкритість досвіду, на нашу думку, здатна визначати динаміку формування індивідуального досвіду, і тому може виступати в якості динамічної характеристики всього індивідуального досвіду і його особистісного компонента, зокрема.

У наших попередніх дослідженнях ми вже зазначали, що ієрархія соціального, особистісного та мнемічного компонентів індивідуального досвіду не є фіксованою – домінуючою може бути

будь-яка підструктура в залежності від реалізації певної програми поведінки в конкретний момент часу [5]. Але докладне вивчення компонентів вищезгаданої структури найбільш логічним нам представляється почати саме з особистісного в силу особливості його базової характеристики - «суб'єктивної вартості самого себе», що формується на основі особистісних інтерпретаційних комплексів. На відміну від соціального компонента, що увібрав в себе прагнення індивіда бути схожим на інших, відповідати соціальним нормам, відстоювати свою унікальність і т.д., і мнемічного компонента, що відповідає за накопичення та інтеграцію слідів пам'яті навколо деяких значущих міток біографічного часу, особистісний компонент відображає різноманітні аспекти життя індивіда, – це і суб'єктивні психосемантичні оцінки, і символіка невербальної поведінки, і нормативи мовної продукції, першочергове дослідження яких сприятиме частковому аналізу соціального і мнемічного компонентів. Тобто, відштовхуючись від логіки раціональності вивчення індивідуального досвіду, і від того, що особистісний компонент дозволяє більш широко поглянути на індивіда, ми ще раз наголошуємо на пріоритетність першочергового дослідження саме особистісного компонента індивідуального досвіду.

Раніше ми досліджували взаємозв'язок відкритості досвіду з ціннісними орієнтаціями [5]. Зараз, продовжуючи детальне дослідження особистісного компоненту індивідуального досвіду, ми маємо на меті вивчення взаємодії смисложиттєвих орієнтацій, що, безумовно, входять до цього компоненту, з відкритістю досвіду.

За теоретичну основу, за допомогою якої трактується поняття відкритості досвіду, ми взяли особистісну модель «Великої п'ятірки». Вперше 5-факторна модель була отримана в ряді досліджень, проведених у 1960-ті роки [8; 9]. Норман у 1963 році вперше називає п'ять факторів, що повністю описують особистість, екстраверсію, доброзичливість, сумлінність, емоційною стабільністю і відкритістю досвіду (культурою) [9]. Говорячи про те, що п'ятірка «Велика», Голдберг наголошує не на її особливому значенні, а на широті охоплення особистісних проявів, здатності включати в себе фактори нижчого порядку. У якості емпіричних показників рис особистості дослідник використовує списки прикметників, припускаючи, що мова є вичерпним носієм особистісної мінливості людини [8]. Цей підхід до дослідження структур особистості відомий як психолексичний.

Зазначена модель характеризується наступними положеннями:

1. Всі дорослі люди можуть бути охарактеризовані специфічною комбінацією особистісних рис, що впливають на думки, почуття і поведінку.
2. Досліджувані риси особистості є ендогенними базовими тенденціями.
3. Риси розвиваються в дитинстві, остаточно формуються в дорослому віці і зберігають свою незмінність у адаптованих суб'єктах.
4. Риси організовані ієрархічно, від вузьких і специфічних до широких, більш загальних диспозицій.

Найважливішим положенням даної моделі у нашому випадку є трактування відкритості досвіду, яке полягає у визначенні того, наскільки людина оригінальна, відкрита для різноманітних стимулів, наскільки широке коло її інтересів, і наскільки вона готова до ризику. Таке визначення поняття відкритості досвіду дозволяє нам відносити цей феномен до особистісних характеристик, а отже, - безпосередньо до особистісного компоненту індивідуального досвіду.

Отже, з теоретичним обґрунтуванням вивчення відкритості досвіду в рамках дослідження особистісного компонента індивідуального досвіду ми визначились, і далі перейдемо до стислому розгляду ще одного з елементів даного компонента – смисложиттєвих орієнтацій.

Смисложиттєві орієнтації – це цілісна система свідомих і виборчих зв'язків, що відображає спрямованість особистості, наявність життєвих цілей, осмисленість виборів і оцінок, задоволеність життям і здатність брати за нього відповідальність, впливаючи на його хід [7]. Смисложиттєві орієнтації слід розглядати в двох аспектах. По-перше, це ті сфери життя, в яких дана конкретна людина з найбільшою ймовірністю може знайти сенс свого життя. По-друге, це зв'язок сенсу життя з майбутнім, сьогоденням і минулим людини. Смисложиттєві орієнтації відображають те, наскільки в житті людини присутня значуща мета, якою мірою вона вважає своє життя насиченим і цікавим, і в якій мірі вона задоволена тими результатами, яких досягла [7].

Д.А. Леонтьев [2] виділяє шість видів смислових структур, вважаючи їх перетвореними формами життєвих відносин суб'єкта, які становлять три ієрархічних рівня смислової регуляції життєдіяльності особистості.

Особистісні смисли і смислові установки конкретної діяльності, утворюють, на його думку, перший ієрархічний рівень смислової регуляції. Мотиви, смислові конструкти і диспозиції утворюють другий рівень. Третій і найвищий рівень систем смислової регуляції утворюють цінності, що виступають сенсоутворювальним по відношенню до всіх інших структур [2].

Отже, смисложиттєві орієнтації – це регулятори або механізми спрямованої діяльності людини як суб'єкта, як особистості. Вони являють собою узагальнену структурно-ієрархічну і динамічну систему уявлень, що є базовим елементом внутрішньої структури особистості, сформовану і закріплену життєвим досвідом індивіда в ході соціалізації і соціальної адаптації

на тлі індивідуально-типологічних особливостей, і є, таким чином, суб'єктивними складовими феномена сенсу життя.

Таким чином, ми визначились з базовими поняттями нашого дослідження. В якості респондентів в ньому виступили студенти, оскільки навчальна діяльність є досить динамічною, і в ній відкритість досвіду може проявляти себе в досить високого ступеня.

В експерименті брали участь 154 студента, що представляють різні факультети, а саме: радіофізичний факультет Слов'янського національного університету (58 осіб), філологічний факультет Слов'янського національного університету (25 осіб), філологічний факультет Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (33 особи) і факультет психології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (38 осіб). З усієї вибірки - 65 юнаків і 102 дівчини. Розподіл по курсам наступний: перший курс - 12 осіб, другий - 38, третій - 87, четвертий - 10 і п'ятий - 7 осіб.

У процесі дослідження були застосовані методики NEO PI-R – Revised NEO Personality Inventory (переглянутий особистісний опитувальник NEO) і тест смисложиттєвих орієнтацій Д.А. Леонт'єва.

Після обробки результатів у першу чергу ми, оскільки припускали наявність зв'язку специфіки змісту навчальної діяльності з особливостями відкритості досвіду і смисложиттєвих орієнтацій, провели порівняльний аналіз даних показників у студентів різних факультетів окремо по вузах. Результати порівняльного аналізу представлено нижче.

Таблиця 1

Результати порівняльного аналізу показників відкритості досвіду і смисложиттєвих орієнтацій у студентів Слов'янського національного університету

	Відкритість досвіду		Цілі		Процес		Результат		Локус контролю - Я		Локус контролю - життя		Загальний рівень СЖО	
	РФФ	ФФ	РФФ	ФФ	РФФ	ФФ	РФФ	ФФ	РФФ	ФФ	РФФ	ФФ	РФФ	ФФ
N	58	25	58	25	58	25	58	25	58	25	58	25	58	25
Середній ранг	42,67	40,44	44,72	35,70	49,58	24,42	50,24	22,88	46,26	32,12	41,16	43,94	39,41	48,02
Сума рангів	2475,0	1011,0	2593,5	892,5	2875,5	610,5	2914,0	572,0	2683,0	803,0	2387,5	1098,5	2285,5	1200,5
U Манна-Уїтні	686,0		567,5		285,5		247,0		478,0		676,5		574,5	
W Уїлкоксона	1011,0		892,5		610,5		572,0		803,0		2387,5		2285,5	
Z	-,388		-,1567		-,4371		-,4752		-,2458		-,482		-,1495	
P	,698		,117		,000		,000		,014		,630		,135	

З таблиці 1 ми бачимо, що для студентів Слов'янського національного університету є характерним значущо більш виразний рівень смисложиттєвих орієнтацій на процес, на результат, та на локус контролю «я» у представників радіофізичного факультету у порівнянні зі студентами філологічної спеціальності.

Таблиця 2

Результати порівняльного аналізу показників відкритості досвіду і смисложиттєвих орієнтацій у студентів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

	Відкритість досвіду		Цілі		Процес		Результат		Локус контролю - Я		Локус контролю - життя		Загальний рівень СЖО	
	ФФ	ФП	ФФ	ФП	ФФ	ФП	ФФ	ФП	ФФ	ФП	ФФ	ФП	ФФ	ФП
N	33	38	33	38	33	38	33	38	33	38	33	38	33	38
Середній ранг	32,15	39,34	37,92	34,33	35,70	36,26	35,86	36,12	32,55	39,00	36,94	35,18	36,02	35,99
Сума рангів	1061,0	1495,0	1251,5	1304,5	1178,0	1378,0	1183,5	1372,5	1074,0	1482,0	1219,0	1337,0	1188,5	1367,5
U Манна-Уїтні	500,0		563,5		617,0		622,5		513,0		596,0		626,5	
W Уїлкоксона	1061,0		1304,5		1178,0		1183,5		1074,0		1337,0		1367,5	
Z	-1,477		-,737		-,116		-,052		-1,332		-,360		-,006	
P	,140		,461		,908		,958		,183		,719		,995	

Результати, представлені в таблиці 2, вказують на відсутність значущих відмінностей у показниках студентів філологічного факультету і факультету психології. Оскільки обидві спеціальності є гуманітарними, це не спростовує нашого припущення щодо зв'язку специфіки змісту навчальної діяльності з особливостями відкритості досвіду і смисложиттєвих орієнтацій, і це припущення ми можемо додатково перевірити, провівши порівняльний аналіз зазначених показників по всій виборці між студентами технічної та гуманітарної спрямованості.

Таблиця 3

Результати порівняльного аналізу показників відкритості досвіду і смисложиттєвих орієнтацій у студентів технічної та гуманітарної спрямованості

	Відкритість досвіду		Цілі		Процес		Результат		Локус контролю - Я		Локус контролю - життя		Загальний рівень СЖО	
	Тех	Гум	Тех	Гум	Тех	Гум	Тех	Гум	Тех	Гум	Тех	Гум	Тех	Гум
N	58	96	58	96	58	96	58	96	58	96	58	96	58	96
Середній ранг	77,41	77,55	83,59	73,82	107,94	59,11	110,34	57,66	94,31	67,34	76,87	77,88	68,02	83,23
Сума рангів	4490,0	7445,0	4848,0	7087,0	6260,5	5674,5	6399,5	5535,5	5470,0	6465,0	4458,5	7476,5	3945,0	7990,0
U Манна-Уїтні	2779,000		2431,000		1018,500		879,500		1809,000		2747,500		2234,000	
W Уїлкоксона	4490,000		7087,000		5674,500		5535,500		6465,000		4458,500		3945,000	
Z	-,019		-1,320		-6,602		-7,125		-3,656		-,136		-2,053	
P	,985		,187		,000		,000		,000		,891		,040	

Таблиця 3 вказує нам на те, що представники радіофізичної спеціальності значущо переважають студентів гуманітарних факультетів за показниками смисложиттєвих орієнтацій на процес, на результат, та на локус контролю «я». При цьому, загальний рівень смисложиттєвих орієнтацій у представників гуманітарних факультетів є більш вираженим.

З отриманих даних ми бачимо, що наше припущення щодо зв'язку специфіки змісту навчальної діяльності з особливостями смисложиттєвих орієнтацій має право на існування. При цьому, ми бачимо, що для студентів радіофізичного факультету, навчання на якому вимагає зосередженості та концентрації на конкретних деталях, більш характерною є орієнтація на окремих елементах діяльності – процесі та результаті. Також, напевно, завдяки саме цьому вони у більшій мірі покладають відповідальність на себе. У гуманітаріїв, для яких характерною є навчальна діяльність із меншим застосуванням індуктивного мислення, більш вираженим є загальний рівень смисложиттєвих орієнтацій.

В процесі аналізу взаємозв'язку відкритості досвіду та смисложиттєвих орієнтацій було отримано наступні результати:

Таблиця 4

Взаємозв'язок відкритості досвіду та смисложиттєвих орієнтацій у студентів

		Цілі	Процес	Результат	Локус контролю - Я	Локус контролю - життя	Загальний рівень СЖО
Відкритість досвіду	Коефіцієнт кореляції	,127	,132	,018	,294**	-,372**	,444**
	P	,117	,103	,827	,000	,000	,000
	N	154	154	154	154	154	154

З таблиці 4 ми можемо бачити, що для студентів характерним є прямиий взаємозв'язок відкритості досвіду з локусом контролю «я» та загальним рівнем смисложиттєвих орієнтацій, а також – зворотній – з локусом контролю життя. Спираючись на такі дані, ми можемо констатувати наступне:

1. Відкритість досвіду, будучи пов'язана з локусом контролю «я», при своїх проявах характеризується уявленнями студентів про себе як про сильну особистість, яка має достатню свободу вибору, щоб побудувати своє життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс, що, на нашу думку, обумовлено впевненістю у собі, пов'язаною з оригінальністю, відкритістю до різноманітних стимулів та готовністю до ризику, що є притаманними відкритості досвіду.

2. Відкритість досвіду, будучи пов'язана з локусом контролю життя, при своїх проявах характеризується переконаннями студентів в тому, що людині досить важко контролювати своє життя, вільно приймати рішення і втілювати їх у життя, що ми пояснюємо відкритістю та готовністю до постійних змін, що є притаманними відкритості досвіду.

3. Відкритість досвіду, будучи пов'язана з загальним рівнем смисложиттєвих орієнтацій, при своїх проявах характеризується наявністю у студентів життєвих цілей, осмисленістю виборів і оцінок, задоволеністю життям і здатністю брати за нього відповідальність, впливаючи на його хід, що, на нашу думку, слід пояснювати постійною пошуковою активністю, що є властивою для відкритості досвіду.

У якості перспектив наших подальших досліджень ми вбачаємо вивчення внутрішніх зв'язків окремих елементів особистісного компоненту індивідуального досвіду з метою ретельного дослідження його організаційної структури.

Література

1. Лактионов А.Н. Координаты индивидуального опыта / А.Н.Лактионов – Харьков: Бизнес Информ, 1998. – 492 с.
2. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д.А. леонтьев. — 3-е изд., доп. — М.: Смысл, 2007. — 511 с.; 2- изд. — 2003; 1-е изд. — 1998.
3. Леонтьев Д.А. Очерк психологии личности / Д.А. леонтьев. М.: Смысл, 2007. – 64с.
4. Первин Л., Джон О. Психология личности: Теория и исследования. / Л. Первин, О. Джон — М.: Аспект Пресс, 2000. — 607 с.
5. Севостьянов П.А. Взаимоотношение ценностных ориентаций и открытости опыту у студентов. / П.А. Севостьянов // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія». Випуск 45, №937. 2011. с. 259-261

6. Швалб Ю.М. Психологические формы фиксации жизненного опыта / Ю.М. Швалб // Актуальные проблемы психологии: Психологична герменевтика / За ред. Н.В.Чепелевої. – К.: Міленіум, 2005. – Т. 2. – Вип. 3. – С. 14-20.

7. Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М.С. Яницкий. Кемерово: Кузбассвузиздат, 2010. 204 с.

8. Goldberg, L.R. The development of markers for the Big-Five factor structure / L.R. Goldberg. Psychological Assessment, 4, 1992. 26—42.

9. Norman, W.T. Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings /W.T. Norman. Journal of Abnormal and Social Psychology, 66, 1963 574—583.

References

1. Laktionov A.N. Koordinaty individual'nogo opyta / A.N.Laktionov – Har'kov: Biznes Inform, 1998. – 492 s.

2. Leont'ev D. A. Psihologiya smysla: priroda, stroenie i dinamika smyslovoj real'nosti / D.A. leont'ev. — 3-e izd., dop. — M.: Smysl, 2007. — 511 s.; 2- izd. — 2003; 1-e izd. — 1998.

3. Leont'ev D.A. Oчерк psihologii lichnosti / D.A. leont'ev. M.: Smysl, 2007. – 64s.

4. Pervin L., Dzhon O. Psihologiya lichnosti: Teoriya i issledovaniya. / L. Pervin, O. Dzhon — M.: Aspekt Press, 2000. — 607 s.

5. Sevost'yanov P.A. Vzaimootnoshenie cennostnyh orientacij i otkrytosti opytu u studentov. / P.A. Sevost'yanov // Visnik Harkivs'kogo nacional'nogo universitetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Psihologiya». Vipusk 45, №937. 2011. s. 259-261

6. SHvalb YU.M. Psihologicheskie formy fiksacii zhiznennogo opyta / YU.M. SHvalb // Aktual'ni problemi psihologii: Psihologichna germenevtika / Za red. N.V.CHepelevoї. – K.: Milenium, 2005. – Т. 2. – Vip. 3. – S. 14-20.

7. YAnickij M.S. Cennostnye orientacii lichnosti kak dinamicheskaya sistema / M.S. YAnickij. Kemerovo: Kuzbassvuzizdat, 2010. 204 s.

8. Goldberg, L.R. The development of markers for the Big-Five factor structure / L.R. Goldberg. Psychological Assessment, 4, 1992. 26—42.

9. Norman, W.T. Toward an adequate taxonomy of personality attributes: Replicated factor structure in peer nomination personality ratings /W.T. Norman. Journal of Abnormal and Social Psychology, 66, 1963 574—583.